

ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱ

ԱՆՉԱՓՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ (1993-2016 թթ.)

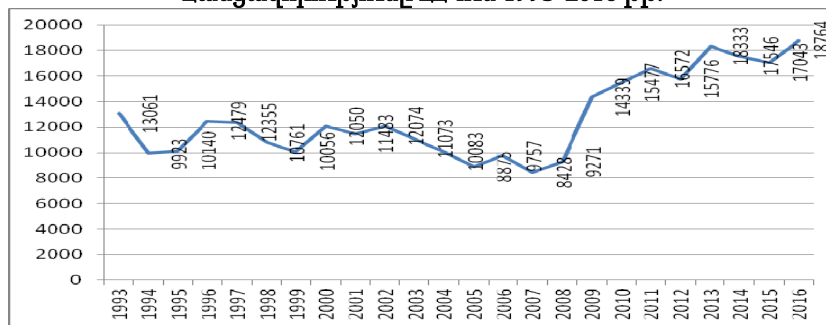
ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՑԱՆ

Հասարակության անդամների անվտանգության ապահովումը, հանցավորության դեմ պայքարը յուրաքանչյուր պետության առաջնա-
յին, սակայն լուծման առումով բարդություն ներկայացնող խնդիրներից
են: Հանցավորության առկայությունը ինքնին պայմանավորված է սո-
ցիալ-տնտեսական, իրավական, մշակութային, քաղաքական, կազմա-
կերպական, գաղափարախոսական գործոններով, որոնք էլ խիստ
դժվարացնում են դրա նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության
սահմանումը: Միաժամանակ, հանցավորությունը իրական վտանգ է
պետության անվտանգությանը՝ հանգեցնելով սոցիալ-քաղաքական
անկայունության, խոչընդոտում է տնտեսական բարեփոխումների ի-
րականացումը¹:

Այդ առումով առանձին հետաքրքրություն է ներկայացնում ՀՀ-ում
հանցավորության ուսումնասիրությունը: ՀՀ ոստիկանության ինֆոր-
մացիոն կենտրոնի տրամադրած վիճակագրական տվյալների համա-
ձայն՝ 1993 թ. համեմատ 2016 թ. հանցավորությունը ՀՀ-ում աճել է 1.4
անգամ, և դա այն դեպքում, որ ՀՀ-ում բնակչությունը էապես նվազել է
(1993 թ.-ին եղել է 3.753.500, իսկ 2016 թ.-ին՝ 2.986.500 մարդ):

Պատկեր 1

Հանցավորությունը ՀՀ-ում 1993-2016 թթ.

Պատահական չէ, որ 1993 թ. հանցավորության գործակիցը 100.000
բնակչի հարաբերակցությամբ եղել է 349.2, իսկ 2016-ին՝ արդեն 628.3,
այսինքն՝ աճել է 1.8 անգամ:

¹ Տե՛ս Կոժե՜վնիկով Ի. Ս., Վերե՜մենկո Վ. Մ. Анализ состояния борьбы с преступностью несовершеннолетних. "Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России", 2008, № 2-2, էջ 122:

Հանցավորությունը ՀՀ-ում 1993-2016 թթ.՝ գործակիցներով

Գործակից	Թվական
349.2	1993
264.4	1994
269.2	1995
330.1	1996
325.9	1997
283.3	1998
264.4	1999
316.9	2000
357.4	2001
376.1	2002
344.7	2003
313.6	2004
275.7	2005
302.8	2006
260.9	2007
286.3	2008
441.3	2009
474.4	2010
548.5	2011
518.8	2012
607.6	2013
582.8	2014
568.4	2015
628.3	2016

Պաշտոնական վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրությունից ակնհայտ է, որ հանցավորության ցուցանիշները սկսել են կտրուկ աճել 2009 թ.-ից, ինչը ՀՀ իրավապահ մարմինները բացատրում են բոլոր հանցագործությունները առավել հստակ գրանցելու հանգամանքով²: Սակայն նույնիսկ այդ պատճառաբանության պարագայում պետք է արձանագրել, որ հանցավորությունը դրսևորում է աճի միտում, ինչի ակնառու վկայությունն է 2009 թ. համեմատ 2016 թ. հանցավորության գործակցի գրեթե 1.4 անգամ աճը:

Նման պայմաններում առանձին հետաքրքրություն է ներկայացնում անչափահասների հանցավորության վիճակի գնահատումը: Դասականորեն նման ուսումնասիրության կարևորությունը պայմանավորված է այն բանով, որ դա դիտվում է որպես չափահասների հանցավորության պահուստային ենթակառույց, որը կանխորոշում է ապագայում ընդհանուր հանցավորության պատկերի փոփոխությունը³:

Անչափահասների հանցավորության մասնաբաժինը ընդհանուր հանցավորության կառուցվածքում՝ 1993-2016 թթ.

Մասն	Թվակ
3.3%	1993
3.8%	1994
4.1%	1995
4.0%	1996
6.0%	1997
5.5%	1998
5.8%	1999
5.1%	2000
4.8%	2001
4.3%	2002
5.0%	2003
5.5%	2004
5.8%	2005
5.2%	2006
6.7%	2007
5.8%	2008
3.7%	2009
3.5%	2010
3.2%	2011
2.6%	2012
2.3%	2013
2.2%	2014
2.3%	2015
2%	2016

1993-2016 թթ. ՀՀ-ում անչափահասների հանցավորության մասնաբաժինը ընդհանուր հանցավորության մեջ տատանվել է 2-ից 7 տոկոս: Պաշտոնական վիճակագրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ 1993 թ. համեմատ 2016 թ. ընդհանուր հանցավորության կառուցվածքում նկատվել է անչափահասների հանցավորության մասնաբաժնի կտրուկ նվազում՝ 3.3%-ից դարձել է 2%, և

² Տե՛ս <http://www.lragir.am/index/arm/0/comments/wv5k/24763>

³ Տե՛ս **Գաբույան Ա. Ա.** Տեսություններ և խնդիրներ հանցավորության մասնաբաժնի կտրուկ նվազումը ՀՀ-ում: Եր., 2007, էջ 159, **Դեմիդովա-Պետրովա Ե. Բ.** Սպեցիֆիկա և սոցիալական պայմանները անչափահասների հանցավորության կառուցվածքում: "Ученые записки Казанского юридического института МВД России", 2017, т. 2, № 1(3), էջ 14:

դա այն պարագայում, երբ 2007 թ. այդ ցուցանիշը կազմել է 6.7%:

Նման վիճակը կարող է ունենալ մի քանի հնարավոր բացատրություն.

1. ավելի մեծ թվով չափահասներ են հանցավոր վարքագիծ դրսևորել, ինչն էլ հանգեցրել է ընդհանուր հանցավորության մեջ անչափահասների հանցավորության համամասնության նվազման,

2. անչափահասների հանցավորության վերահսկման գործում իրավապահ մարմինները դրսևորել են արդյունավետ աշխատանք, ինչը հանգեցրել է անչափահասների հանցավորության կտրուկ նվազման,

3. նախկինում անչափահասների հանցավորությունը ուստիկանությունը ավելի հետևողական է գրանցել, հետևաբար ներկայումս չափահասների հանցավորության գրանցման պահանջների խստացման պարագայում անչափահասների հանցավորության մասնաբաժինը նվազել է,

4. ինչպես և նախկինում, ներկայումս ևս անչափահասների հանցավորությանը բնորոշ է բարձր լատենտայնությունը՝ պայմանավորված ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ գործոններով, հետևաբար՝ հանցագործության բոլոր դեպքերը արձանագրելու պահանջը անչափահասների հանցավորության լրիվ արտացոլման առումով էական դերակատարություն չի ունեցել,

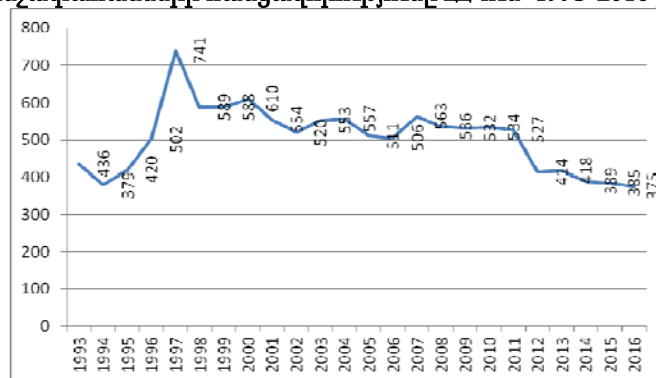
5. փոփոխության է ենթարկվել անչափահասների հանցավորության կառուցվածքը, դրա մաս հանդիսացող առանձին տարրեր ապարքեականացվել են, կամ դրանց գրանցման նկատմամբ իրավապահ մարմինների վերաբերմունքն է փոփոխվել, ինչն էլ վիճակագրական պատկերում հանգեցրել է անչափահասների հանցավորության նվազման:

Հասկանալու համար, թե առաջադրված տարբերակներից որն է առավել իրատեսական, անհրաժեշտ է վերլուծության ենթարկել անչափահասների հանցավորության վիճակի, կառուցվածքի փոփոխությունը:

ՀՀ ուստիկանության տրամադրած վիճակագրությունը վկայում է, որ անչափահասների հանցավորությունը դրսևորում է կայուն նվազման միտում: Մասնավորապես, եթե 1993 թ. գրանցվել է անչափահասների 436 հանցանք, ապա 2016 թ.՝ ընդամենը 375:

Պատկեր 2

Անչափահասների հանցավորությունը ՀՀ-ում՝ 1993-2016 թթ.

Անչափահասների հանցավորության՝ 100.000 բնակչության հարաբերակցությամբ գործակիցների համեմատությունը, սակայն, վկայում է, որ 1993 թ. համեմատ 2016 թ. անչափահասների հանցավորությունը աճել է՝ 11.7-ից դառնալով 12.6: Անչափահասների հանցավորության՝ գործակցային արտացոլմամբ ամենաբարձր ցուցանիշը գրանցվել է 1997 թ. 19.5, որից հետո՝ 1998-2012 թթ., անչափահասների հանցավորության վիճակը եղել է անկայուն՝ դրսևորելով մերթ աճ, մերթ նվազում, իսկ վերջին 4 տարիների ընթացքում առկա է կայուն նվազման միտում, թեև այդ ցուցանիշը 1993 թ. համեմատ դեռևս շարունակում է մնալ բարձր:

Աղյուսակ 3

Անչափահասների հանցավորությունը 1993-2016 թթ.՝ գործակիցներով

Թվական	Գործակից
1993	11.7
1994	10.1
1995	11.2
1996	13.3
1997	19.5
1998	15.5
1999	15.5
2000	16
2001	17.2
2002	16.2
2003	17.2
2004	17.3
2005	15.9
2006	15.7
2007	17.4
2008	16.6
2009	16.4
2010	16.4
2011	17.4
2012	13.6
2013	13.9
2014	12.9
2015	12.8
2016	12.6

Առանձին հետաքրքրություն է ներկայացնում այն, որ, երբ 2009 թ. գրանցվեց հանցավորության կտրուկ աճ, անչափահասների հանցավորությունում նման պատկեր տեղ չգտավ. 2008 թ. համեմատ 2009 թ. անչափահասների հանցավորության գործակիցը 16.6-ից դարձավ 16.4, որը պահպանվեց նաև 2010 թ.:

Առաջին հայացքից ստեղծվում է տպավորություն, որ անչափահասների հանցավորությունն իրոք օբյեկտիվորեն նվազում է, ինչը կարող է բացատրվել այս երևույթի դեմ իրավապահ մարմինների մղած պայքարի արդյունավետությամբ: Չնսեմացնելով անչափահասների հանցավորության նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու գործում իրավապահ մարմինների ձեռնարկած միջոցառումների նշանակությունը, այնուհանդերձ դժվար է միայն դրանք համարել անչափահասների հանցավորության նվազման պատճառ, հատկապես երբ ուշադրություն ենք դարձնում անչափահասների հանցավորության գործակիցների բաշխմանը ըստ մարզերի:

Մասնավորապես, աղյուսակ 4-ում ներկայացված վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը վկայում է, որ ՀՀ մի շարք մարզերում, հատկապես Կոտայքում, Լոռիում, Տավուշում, Արմավիրում, Սյունիքում, Վայոց ձորի մարզում անչափահասների հանցավորությունը աճում է: Օրինակ, Տավուշում անչափահասների հանցավորության գործակիցը 2003 թ. եղել է 14.1, իսկ 2015 թ.՝ 23.9, Լոռիում՝ համապատասխանաբար՝ 12.7 և 19.6, Կոտայքում՝ 13.9 և 22.1, Արմավիրում՝ 8.3 և 9.8, Սյունիքում՝ 10.5 և 13.6, Վայոց ձորում՝ 7.2 և 9.8: Ուշագրավ է, որ անչափահասների հանցավորության աճ է գրանցվել ՀՀ-ում դասականորեն ցածր հանցա-

վորության մակարդակ ունեցող այնպիսի մարզում, ինչպիսին Վայոց ձորն է: Հետևաբար, նման պայմաններում դժվար է խոսել անչափահասների հանցավորության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության, անչափահասների հանցավորության կայուն նվազման մասին, և առավել իրատեսական է թվում դրա լատենտայնացումը:

Աղյուսակ 4

**Անչափահասների հանցավորության գործակիցները 2003-2015 թթ.⁴
ըստ մարզերի**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Երևան	26	19,8	19,8	16,9	27,1	21,9	16,6	18,8	15,6	18,9	20,1	14,1	14,3
Արագածոտն	12,2	5	8,6	2,1	10,7	9,9	9,2	4,9	7	3,8	9,1	3,8	6,2
Արարատ	9,9	26,3	12,4	12,4	65,5	26,3	13,7	12,8	16,7	14,6	9,2	10	5,8
Արմավիր	8,3	15,8	2,9	5	8,5	7,4	20	8	12,9	6,7	8,6	10,5	9,8
Գեղարքունիք	18,9	10	5,4	12,9	9,2	2,9	10,4	20,2	15,2	7,6	5,1	8,6	5,2
Լոռի	12,7	19,4	18	20,9	13,5	21,3	26,6	32,6	13,5	10,7	16,9	18,9	19,6
Կոտայք	13,9	14,9	29,8	9,8	9,4	19,4	14,6	14,9	28,2	11,8	18	16,9	22,1
Շիրակ	13,1	13,8	16,3	33,4	19,6	10,3	13,5	12,1	12,7	15,1	5,6	7,6	6,6
Սյունիք	10,5	15,7	9,2	12,4	16,4	5,2	6,5	9,2	9,2	8,5	9,1	8,6	13,6
Վայոց Ձոր	7,2	7,4	7,2	5	47,2	1,8	10,8	7,1	10,7	7,7	15,5	17,5	9,8
Տավուշ	14,1	15,6	17,1	20,9	17,9	12,7	29	12,6	32,6	19,5	8,7	26,8	23,9

Բացի այդ, անչափահասների հանցավորության մասին եզրահանգումներ կատարելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել բնակչության մեջ քրեական պատասխանատվության տարիքի հասած անչափահասների համամասնությանը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա են 14-18 տարիքային խմբի անչափահասները:

ՀՀ վիճակագրական ծառայության պաշտոնական վերկայքում ներկայացված տեղեկատվության համաձայն⁴՝ հնարավոր է գնահատել առանձին տարիքային խմբի ներկայացուցիչների, այդ թվում՝ 15-19 տարեկան անձանց համամասնության փոփոխությունն ըստ տարիների:

Աղյուսակ 5

15-19 տարիքային խմբի ներկայացուցիչների համամասնությունը բնակչության ընդհանուր թվում՝ 2003-2015 թթ.

Թվական	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Համամասն.	9.9%	9.9%	9.9%	9.9%	9.7%	9.5%	8.9%	8.3%	8.3%	7.1%	6.6%	6.3%	5.9%

2003-2015 թթ. վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ 15-19 տարեկանների համամասնությունը տարեցտարի

⁴ Տե՛ս www.armstat.am

նվազում է՝ 2003 թ. 9.9%-ից 2015 թ. հասնելով 5.9%-ի, ինչը ևս պայմանավորում է անչափահասների հանցավորության նվազումը:

Համադրելով անչափահասների 2003 և 2015 թթ. կատարած հանցագործությունների քանակը և բնակչության շրջանում նույն թվականներին 15-19 տարիքային խմբի ներկայացուցիչների համամասնությունը՝ կտեսնենք, որ անչափահասների հանցավորության նվազումը կապված է բնակչության շրջանում այդ տարիքային խմբի ներկայացուցիչների համամասնության նվազմամբ: Մասնավորապես, 2003 թ. անչափահասների հանցագործությունների բացարձակ ցուցանիշը (553 հանցանք) 1.43 անգամ գերազանցել է 2015 թ. տվյալը (385 հանցանք), մինևույն ժամանակ 15-19 տարիքային խմբի ներկայացուցիչների քանակը բնակչության ընդհանուր զանգվածում 2003 թ. 1.78 անգամ (320.100) ավելին է եղել 2015 թ. (179.700) համեմատ: Հետևաբար, կրկին չենք կարող պնդել, որ անչափահասների հանցավորության նվազման պատկերը իրավապահ մարմինների խիստ արդյունավետ աշխատանքի արդյունք է:

Անչափահասների հանցավորության վիճակի մասին պատկերացում կազմելու համար կարևոր նշանակություն ունի անչափահասների հանցավորության կառուցվածքի ուսումնասիրությունը:

Աղյուսակ 6

Անչափահասների հանցավորության կառուցվածքային հիմնական բաղադրիչները 2003-2015 թթ. բացարձակ թվերով

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
սպանություն	5	5	4	2	3	3	2	3	0	3	1	2	0
մարմնակ. վնասվ.	64	81	50	45	39	33	79	73	85	75	66	74	55
ծեծ	3	0	3	5	2	2	35	49	41	60	66	69	52
առևանգել	1	2	1	1	0	0	1	2	3	0	1	1	1
սեքսուալ	3	3	3	0	3	0	4	0	1	6	3	3	3
ավագակություն	9	9	6	9	2	16	10	12	17	2	4	4	0
կողոպուտ	13	13	24	17	16	16	41	26	6	3	7	5	10
գողություն	396	379	354	361	435	414	259	286	318	203	210	181	195
խարդախություն	3	2	5	3	5	6	2	3	1	5	1	1	8
շորթում	1	1	1	1	1	3	3	2	0	2	1	0	1
մեքենայի տիրանալ	8	14	18	5	19	6	9	2	4	0	4	4	9
գույք ոչնչացնել	1	2	2	2	3	3	6	9	2	5	3	4	2
զենքի շրջանառ.	8	7	6	2	8	4	9	16	2	11	9	14	20
ՃՏՊ	5	7	11	11	6	3	11	9	7	11	8	6	6
խուլիգանություն	11	22	12	22	5	8	19	16	17	5	6	2	0
թմրան. շրջան.	0	3	5	3	3	8	5	1	7	5	8	6	4

Առաջինը, ինչ աչքի է զարնում, պաշտոնական վիճակագրության մեջ անչափահասների կատարած շահադիտական հանցագործությունների, հատկապես գողությունների թվաքանակի կրճատումն, է ինչին դժվար է հիմնավոր բացատրություն գտնելը: Ըստ այդ տվյալների՝ անչափահասների կատարած գողությունները 2015 թ. 2003 թ. համե-

մատ նվազել են գրեթե երկու անգամ: Եվ դա այն պարագայում, երբ ընդհանուր հանցավորության մեջ գողությունները բացարձակ թվերով 2015 թ., 2003 թ. ցուցանիշի համեմատ, աճել են 2.1 անգամ՝ 2829 դեպքից դառնալով 5995:

Առավել իրատեսական է թվում այն, որ անչափահասների կատարած գողությունների, հատկապես դրա հասարակ տեսակների մեծ մասը պարզապես մնում է լատենտային: Իրավապահ մարմիններն առավել հաճախ տեղեկանում են անչափահասների կատարած գողությունների՝ ծանրացնող հանգամանքներով դրսևորումների՝ հատկապես բնակարան մուտք գործելով կատարվածների մասին: Դրա վկայությունն է այն, որ 2003 թ. անչափահասների կատարած գողությունների 13.4%-ը եղել է բնակարան կամ պահեստարան մուտք գործելով, իսկ 2015 թ. այդ ցուցանիշը կազմել է 19.5%՝ այսինքն՝ առավել հաճախ գրանցվել են բնակարան կամ պահեստարան մուտք գործելով կատարված գողությունները:

Միաժամանակ, անչափահասների շրջանում իմ ուսումնասիրության արդյունքները ևս վկայում են, որ գողությունների թվաքանակը անչափահասների շրջանում չի նվազել: Այսպես, ՀՀ-ում 10-17 տարեկան դպրոցականների շրջանում 2006 թ. անցկացված ISRD-2 և 2014 թ. անցկացված ISRD-3 ուսումնասիրության արդյունքները վկայում են, որ աճել է գողության զոհ դարձած անչափահասների թիվը. եթե ISRD-2 ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն գողությունից տուժել էր հարցվածների 9%-ը, ապա ISRD-3 ուսումնասիրության արդյունքներով՝ 11.1%, հետևաբար անչափահասների շրջանում գողությունների քանակը օբյեկտիվորեն չի նվազել⁵:

Միաժամանակ հետաքրքիր է, որ կտրուկ նվազել են անչափահասների կողմից կատարված խուլիգանությունների դեպքերը: Դժվար է հավատալ, որ օբյեկտիվ իրականության մեջ անչափահասները խուլիգանական արարքներ չեն կատարում, սակայն վիճակագրական նման ցուցանիշները ևս ունեն իրենց բացատրությունը. խուլիգանություն հանդիսացող արարքների քրեաիրավական գնահատականի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումներ⁶ ընդունելու արդյունքում կտրուկ նվազել է այն արարքների շրջանակը, որոնք իրավապահ մարմինների կողմից կարող են որակվել որպես խուլիգանություն, ինչն էլ իր անմիջական արտացոլումն է գտել պաշտոնական վիճակագրության մեջ:

ՀՀ պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ անչափահասների հանցավորության կառուցվածքում աճել են ծեծի դեպքերը՝ հատկապես 2009 թ.-ից սկսած, երբ 2008 թ. համեմատ գրանցված ծեծի դեպքերը ավել-

⁵ Տե՛ս **Anna Margaryan, Ara Gabuzyan**. Juvenile self-reported delinquency in Armenia in 2006. *Juvenile Delinquency in Europe and Beyond*, Springer, [2010], էջ 369-382:

⁶ Տե՛ս Արման Մհերի Խաչատրյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2006 թվականի հոկտեմբերի 24-ի ՎԲ-223/06 որոշումը, Շահեն Նշանի Հախվերդյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԱՎԴ/0014/01/11 որոշումը:

լացան 17.5 անգամ: Նման վիճակը, հավանաբար, արդյունք է 2009 թ. հանցավորության գրանցման նկատմամբ ոստիկանության դիրքորոշման փոփոխման, երբ խնդիր դրվեց առավել հստակ գրանցել ոստիկանությանը հայտնի դարձած հանցագործությունները: Հետևաբար՝ պետք է ենթադրել, որ հանցագործությունների գրանցման առումով ոստիկանությունը թե՛ չափահասների, թե՛ անչափահասների հանդեպ դրսևորել է նույն մոտեցումը: Իհարկե չպետք է անտեսել նաև այն, որ մեր հասարակությունում նկատվում է բռնի վարքագծի տարածում: Վերջին փաստարկի վկայությունն են նաև հարցումների արդյունքները. 2006 թ. անցկացված ISRD-2 ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ հարցված անչափահասների 1.4%-ն էր նշել, որ վերջին մեկ տարվա ընթացքում բռնություն են գործադրել, վնաս են հասցրել ուրիշի առողջությանը, մինչդեռ 2014 թ. անցկացված ISRD-3 ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ 5.5%-ը⁷:

Այն, որ բռնությունը անչափահասների շրջանում առավել տարածում է ստանում, ակնառու է, առաջին հերթին, անչափահասների կողմից կատարվող շահադիտական և բռնի հանցագործությունների համամասնությունների համեմատությամբ:

Աղյուսակ 7-ից երևում է, որ անչափահասների հանցավորության կառուցվածքը վերջին տասնամյակների ընթացքում ՀՀ-ում ենթարկվել է որոշակի փոփոխության: Թեև պահպանվում է այն միտումը, որ անչափահասների կողմից առավել հաճախ կատարվում են շահադիտական, քան բռնի հանցանքներ, սակայն 2009 թ.-ից սկսած այդ համամասնությունը, ըստ պաշտոնական վիճակագրության, փոխվել է:

Աղյուսակ 7

Անչափահասների կողմից կատարվող բռնի և շահադիտական հանցագործությունների համամասնությունը 2003-2015 թթ. բացարձակ թվերով

տարեթիվ	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
բռնի	16%	20%	14%	15%	9%	9%	27%	27%	28%	36%	34%	39%	29%
շահադիտական	76%	73%	76%	77%	82%	85%	59%	62%	65%	52%	53%	49%	56%

Եթե 2003 թ. անչափահասների հանցավորության կառուցվածքում նրանց կողմից կատարված շահադիտական հանցավորության մասնաբաժինը 76% էր, իսկ բռնիինը՝ 16%, ապա 2015 թ. այդ համամասնությունը համապատասխանաբար 56% և 29% էր: Այսինքն՝ անչափահասների կողմից բռնությամբ կատարվող հանցագործությունները կառուցվածքային առումով աճել են գրեթե 2 անգամ, մինչդեռ շահադիտականի մասնաբաժինը նվազել է:

Ստացված տվյալները հատկապես հետաքրքրական են, երբ դրանք համեմատում ենք ընդհանուր հանցավորության կառուցված-

⁷ Տե՛ս Anna Margaryan, Ara Gabuzyan, նշվ. աշխ., էջ 369-382:

քային առանձնահատկությունների հետ: Այստեղ շահադիտական և բռնի հանցավորության մասնաբաժինների փոփոխությունը այլ կերպ է զարգացել: Մասնավորապես, եթե անչափահասների հանցավորության կառուցվածքում նկատվում են շահադիտական հանցավորության մասնաբաժնի նվազում և բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների տոկոսային հարաբերակցության աճ, ապա ընդհանուր հանցավորության մեջ աճել են ինչպես բռնի, այնպես էլ շահադիտական հանցագործությունները:

Աղյուսակ 8

Բռնի և շահադիտական հանցագործությունների համամասնությունը ընդհանուր հանցավորության մեջ 2003-2015 թթ.՝ բացարձակ թվերով

տարեթիվ	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
բռնի	16%	18%	14%	13%	12%	12%	21%	21%	22%	27%	24%	26%	26%
շահադիտակ.	31%	35%	36%	39%	40%	43%	36%	32%	32%	33%	32%	34%	39%

Անչափահասների հանցավորության կառուցվածքի ուսումնասիրության ժամանակ կարևոր նշանակություն ունի նաև այն հարցի պարզաբանումը, թե որքան հաճախ են անչափահասները հանցանք կատարել խմբի կազմում:

Բազմաթիվ կրիմինալոգիական ուսումնասիրություններ վկայում են, որ անչափահասները հանցանք են կատարում առավելապես խմբի կազմում⁸: ՀՀ-ում այդ օրինաչափությունը ևս պահպանվում է, թեև 2003 թ. համեմատ նկատվում է խմբի կազմում հանցանքի կատարման հաճախականության նվազում:

Աղյուսակ 9

Խմբի կազմում անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների տոկոսային հարաբերակցությունը՝ 2003-2015 թթ.

տարեթիվ	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
անչափահասների կատարած	34.4	37.7	38.9	39.7	53.5	45.9	36.3	39.0	38.0	22.0	22.3	20.8	21.0

Ներկայացված պատկերը դեռևս չի նշանակում, որ անչափահասների կողմից խմբի կազմում հանցանքի կատարման միտումները կայուն կերպով նվազում են, ինչի վկայությունը ՀՀ մարզերում կատարված ուսումնասիրության արդյունքներն են: Մասնավորապես, 2003 թ. համեմատ Կոտայքում, Սյունիքում և Տավուշում նկատվում է անչափահասների կողմից խմբի կազմում հանցավոր վարքագծի դրսևորման ակտիվացում:

⁸ St´u Юзиханова Э. Г. Статистические показатели и тенденции преступности несовершеннолетних в новейшей России // "Юридическая наука и правоохранительная практика", 2014, № 4 (30), էջ 84, Игнатенко В. И. Групповая преступность несовершеннолетних как объект криминологического исследования // "Юрист Юга России и Закавказья", 2016, № 2 (14), էջ 34:

Աղյուսակ 10

Խմբի կազմում անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների տոկոսային հարաբերակցությունը ըստ մարզերի՝ 2003-2015 թթ. (տոկոսային հարաբերությամբ)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Երևան	30,8	33,9	36,7	38,5	54	42,4	31,4	33,6	24,4	22,3	20,9	9,9	10,4
Արագածոտն	29,4	42,9	8,3	33,3	46,7	50	23,1	28,6	20	0	16,7	0	12,5
Արարատ	29,6	41,7	17,7	52,9	33,3	20,6	36,8	44,4	36,2	10,8	33,3	26,9	0
Արմավիր	39,1	56,8	25	57,1	50	33,3	47,4	43,4	45,1	0	8,7	14,3	7,7
Գեղարքունիք	68,9	25	38,5	58,1	81,8	14,3	56	49	46	22,2	16,7	10	41,7
Լոռի	30,6	36,4	31,6	37,3	42,1	61,7	36	35,9	21,1	28	43,6	18,6	22,7
Վոտայք	34,2	46,3	75,6	59,3	46,2	81,5	17,1	52,4	56,3	3,3	13	58,1	39,3
Շիրակ	35,1	35,9	47,8	30,9	61,8	58,6	26,3	41,2	41,7	39,5	21,4	11,1	6,3
Սյունիք	3,3	58,3	42,9	47,4	68	12,5	30	57,1	35,7	0	23,1	16,7	42,1
Վայոց Ձոր	25	0	50	66,7	0	0	33,3	50	83,3	50	0	0	0
Տավուշ	31,6	23,8	4,4	7,1	45,8	58,8	64,1	23,5	52,3	52	45,5	47,1	53,3

Անչափահասների հանցավորության վիճակի ուսումնասիրությունը նաև թույլ տվեց վեր հանել մեկ այլ հետաքրքիր միտում. ՀՀ-ում նկատվում է իզական սեռի անչափահասների հանցավոր վարքագծի ակտիվացում: 2003 թ. հանցանք կատարած և քրեական պատասխանատվության ենթարկված անչափահասների ընդհանուր զանգվածում իզական սեռի ներկայացուցիչների մասնաբաժինը 2.5% էր, մինչդեռ 2015 թ.՝ արդեն 8.3%: Նման միտումը մտահոգիչ է, քանի որ վկայում է ՀՀ-ում սոցիալական ոչ ֆորմալ հսկողության խիստ թուլացման մասին, որը հատկապես ակնառու է աղջիկների պարագայում:

Աղյուսակ 11

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված իզական սեռի անչափահասների համամասնությունը հանցանք կատարած անչափահասների զանգվածում՝ 2003-2015 թթ. (տոկոսային հարաբերությամբ)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ՀՀ	2.5	1.8	2.0	1.8	2.2	2.5	6.7	6.0	3.4	5.4	6.8	5.1	8.3

Իզական սեռի անչափահասների հանցավոր վարքագծի մեջ ներգրավման աստիճանը տարբեր է ըստ մարզերի. առավել խիստ, ավանդական մոտեցումներ ունեցող հասարակություններում, որտեղ ուժեղ է սոցիալական հսկողությունը իզական սեռի ներկայացուցիչների նկատմամբ, ավելի ցածր է հանցագործության մեջ նրանց ներգրավվածության աստիճանը:

Աղյուսակ 12

**Քրեական պատասխանատվության ենթարկված իգական սեռի
անչափահասների համամասնությունը հանցանք կատարած
անչափահասների զանգվածում՝ 2003-2015 թթ. ըստ մարզերի
(տոկոսային հարաբերությամբ)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Երևան	2,1	2,7	1,7	1,4	2,1	3,9	5,2	5,7	6	7	6,4	6,8	11,8
Արագածոտն	5,6	0	0	0	5,6	0	7,7	16,7	5,6	0	8,3	20	0
Արարատ	0	3,5	0	0	0	0	7,1	7,7	0	5,3	9,5	0	0
Արմավիր	0	0	0	0	6,3	0	3	8,7	3,7	5,6	4	5,6	5
Գեղարքունիք	6,7	0	8,3	5	6,3	0	8,6	6,5	2,6	0	1,1	5,6	9,1
Լոռի	0	4,3	4,1	2	0	5,7	7,6	5,6	7	0	10,3	5,3	0
Կոտայք	3,2	0	0	0	0	0	6,1	3,9	0	3,9	8	0	6,9
Շիրակ	6,5	0	2,6	1,9	4,9	3,9	10,8	9,7	0	3,6	5,9	0	0
Սյունիք	0	0	0	0	0	0	0	0	5,6	9,1	0	7,7	12,5
Վայոց Ձոր	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Տավուշ	5,3	0	5,9	8,7	0	0	12	4,4	0	10,5	0	5,9	11,1

Կառուցվածքային առումով հաջորդ դիտարկումը վերաբերում է հանցանք կատարած անձանց տարիքային կազմին. քրեական պատասխանատվության ենթարկված անչափահասների շուրջ 1/5-ը հանցանքի կատարման պահին եղել է 14-15 տարեկան:

Աղյուսակ 13

**Քրեական պատասխանատվության ենթարկված 14-15 տարեկան
անչափահասների համամասնությունը հանցանք կատարած
անչափահասների զանգվածում՝ 2003-2015 թթ. ըստ մարզերի
(տոկոսային հարաբերությամբ)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Երևան	22,9	31,5	34,8	25,7	29,3	26,2	20,9	14,1	22	19	13,9	13,6	22,9
Արագածոտն	11,1	33,3	14,3	20	39	40	30,8	16,7	33,3	20	16,7	60	0
Արարատ	12,5	31	36	33,3	33,3	41,7	28,6	30,8	20,6	7,9	23,8	12,5	15,4
Արմավիր	23,5	5,3	42,9	54,6	56,3	35,3	15,2	34,8	29,6	11,1	16	25	40
Գեղարքունիք	40	14,3	58,3	45	31,3	0	34,3	30,4	20,5	11,1	16,7	11,1	36,7
Լոռի	25,6	31,9	32,7	22	25	17,1	31,8	25	20,9	37,5	37,9	26,3	19,1
Կոտայք	19,4	45,5	37,7	26,9	30,8	28	21,2	34,6	56,7	19,2	28	32,1	20,5
Շիրակ	22,6	39,3	42,1	44,2	39	30,8	16,2	19,4	29	3,6	23,5	25	5,6
Սյունիք	21,1	38,9	15,8	31,6	33,3	44,4	44,4	28,6	27,8	182	25	15,4	18,8
Վայոց Ձոր	40	0	80	50	25	0	28,6	25	88,9	100	37,5	62,5	33,3
Տավուշ	15,8	57,9	35,3	34,8	25	29,4	32	26,1	26,3	31,6	40	17,7	38,9

Ընդ որում, այդ համամասնությունը ՀՀ-ում գրեթե չի փոխվել 2003-2015 թթ.՝ 22.2-ից դառնալով 23.1%, սակայն առանձին մարզերում, օրինակ՝ Տավուշում, նկատվել է այս տարիքային խմբի ներկայացուցիչների հանցավոր վարքագծի ակտիվացում:

Անչափահասների հանցավորության վիճակի գնահատման առումով կարևորություն ներկայացնող գործոններից է նաև ռեցիդիվը՝ դիտավորյալ հանցանքի կատարումը այն անձի կողմից, ով դատվածություն ունի դիտավորյալ հանցանք կատարելու համար:

ՀՀ ոստիկանության տրամադրած տեղեկատվության համաձայն՝ հանցանք կատարած անձանց շրջանում ռեցիդիվ դրսևորած անձանց թիվը զգալիորեն պակասել է՝ 2003 թ. 17.8%-ից դառնալով 2.6%: Թվում է, թե սա պետք է ուրախացուցիչ գործոն լիներ, սակայն միաժամանակ դա վկայում է, որ ավելի ու ավելի մեծ թվով անձինք են հանցավոր վարքագիծ դրսևորում. օրինակ՝ Տավուշի մարզում հանցավորության աճի ֆոնին նկատվում է ռեցիդիվ դրսևորած անձանց մասնաբաժնի նվազում՝ 2003 թ. 10.3%-ից 2015 թ. հասնելով 1.1%-ի: Նույն պատկերն է նաև Կոտայքում՝ 2003 թ. 16.7%-ից ռեցիդիվի ցուցանիշը հասել է 0.9%-ի, Սյունիքում՝ 23.5-ից՝ 6.1%:

Անչափահասների շրջանում այդ ցուցանիշները ևս նվազում են. ՀՀ-ում 2003 թ. քրեական պատասխանատվության ենթարկված անչափահասներից ռեցիդիվ է դրսևորել 12.2%-ը, իսկ 2015 թ.՝ 0.3%-ը:

Աղյուսակ 14

Ռեվիդիվ դրսևորած անչափահասների համամասնությունը (տոկոսային հարաբերությամբ) հանցանք կատարած անչափահասների զանգվածում՝ 2003-2015 թթ. ըստ մարզերի

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Երևան	13,8	9,4	10,1	9,3	7,1	2,9	2,9	2,8	1,8	0	0	0	0,6
Արագածոտն	16,7	0	14,3	0	11,1	6,7	0	0	5,6	0	0	0	0
Արարատ	6,3	3,4	0	0	0	4,2	4,8	0	0	0	0	0	0
Արմավիր	0	10,5	0	0	0	5,9	3	0	0	0	0	0	0
Գեղարքունիք	0	4,8	0	0	6,3	16,7	0	0	0	0	0	0	0
Լոռի	11,6	4,3	8,2	0	3,6	8,6	10,6	6,6	4,7	0	0	0	0
Կոտայք	12,9	3	3,8	0	3,9	4	6,1	7,7	0	0	0	0	0
Շիրակ	19,4	3,6	2,6	3,9	7,3	0	0	0	6,5	0	0	0	0
Սյունիք	15,8	11,1	5,3	5,3	12,5	22,2	0	14,3	0	0	0	0	0
Վայոց Ձոր	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	0	0
Տավուշ	10,5	5,3	5,9	13	16,7	0	4	4,3	0	0	0	0	0

Նշենք նաև, ինչպես և չափահասների պարագայում, անչափահասների շրջանում ևս մեծանում է նախկինում հանցանք չկատարած

անձանց առավել ակտիվ ներգրավվածությունը հանցանքի կատարմանը, ինչն առավել ակնառու է ըստ մարզերի անչափահասների շրջանում ռեցիդիվը գնահատելիս:

Կատարված ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ թեև ՀՀ-ում պաշտոնապես գրանցվում է անչափահասների հանցավորության նվազում, սակայն դա ոչ թե իրավապահ մարմինների արդյունավետ աշխատանքի, անչափահասների արժեքային համակարգի, բարոյական հայացքների բարելավման շնորհիվ է, այլ անչափահասների հանցավոր վարքագծի լատենտայնության մեծացման և բնակչության զանգվածում անչափահասների մասնաբաժնի նվազման հետևանք:

Բանալի բառեր – *անչափահասների հանցավորություն, լատենտայնություն, հանցավորության կառուցվածք, հանցավորության վիճակ, հանցագործությունների գրանցում, հանցավորության գործակից*

АННА МАРГАРЯН – Состояние преступности несовершеннолетних в Республике Армения (1993–2016). – Эффективная борьба с преступностью – важная и чрезвычайно сложная задача любого государства. Согласно официальной статистике, за период 1993-2016 гг. преступность в РА выросла в 1.4 раза. За тот же период зарегистрировано снижение преступности несовершеннолетних, а также уменьшение её процента. В статье проанализированы возможные причины этого. Делается вывод, что ситуация объясняется большей латентностью преступности несовершеннолетних, а также падением доли несовершеннолетних в общей массе населения.

Ключевые слова: *преступность несовершеннолетних, латентность, структура преступности, состояние преступности, регистрация преступлений, коэффициент преступности*

ANNA MARGARYAN – Juvenile Criminality in the Republic of Armenia (1993-2016). – Fight against crime is one of the most important, but at the same time the most challenging tasks of any state. According to RA official crime statistics, over the period of 1993-2016 the crime has increased for more than 1.4 time. However, the same trend can not be constated when looking over the development of juvenile crime, as the latter one has declined. The author has analysed the possible factors which brought to such a situation and came to the conclusion, that the decline of youth crime in the official statistics is a result of increased latency of the crimes committed by juveniles in parallel with the decrease of juveniles' proportion in the total population.

Key words: *juvenile crime, latency, structure of crime, situation of crime, registration of crimes, crime coefficient*